

VAK'ANÜVİS RAŞİD MEHMED EFENDİ'NİN EŞREF ŞAH NEZDİNDEKİ ELÇİLİĞİ VE BUNA TEKADDÜM EDEN SİYASİ MUHABERELER

M. Münir Aktepe

Vak'anüvis Raşid Mehmed Efendi'nin Haleb kadılığından ma'zulen 1728 senesinde İstanbul'da bulunduğu esnada, Efgan'lı Eşref Şah nez-dine elçi olarak gönderildiği ve bu tâyine, onun devlet işlerine vuku-fundan başka, iyi bir şâir olmasının da müessir bulunduğu malûmdur.

Raşid Efendi'nin, İran elçiliğine kadar ve ondan sonraya âid olan hayatı bâzı müellifler tarafından oldukça tafsilâtlı bir şekilde yazılmış ise de¹, onun İran elçiliği ve bilhassa bu elçiliği esnasındaki siyasi münasebat üzerinde fazla durulmamıştır; hattâ vak'anüvislikte Raşid Efendi'nin halefi olan Küçük Çelebi-zâde Asım Efendi dahi, ancak onun, 26 Zilhicce 1140 (3 Ağustos 1728) tarihinde bu vazifeye tâyin edildiğini ve müteakiben İstanbul'dan ayrılışı merasimini anlatmış², eserinin diğer bir yerinde de «... Rumeli Beylerbeyliği pâyesiyle Eş-ref Şah'a taraf-ı Devlet-i aliyeden elçilik hizmetiyle me'mur olub vâdi-i levazım-ı risâletde karin-i zuhûr olan hekimâne hareketi pe-sendide ve meşkûr olmağla matlûbu olan tarik ile mazhar-ı kerem kı-lınması melhûz-ı evliyay-i ni'am olan Raşid Mehmed Efendi hazretleri murad-ı fuadları üzere kaza-i mezbûr [İstanbul kadılığı] ile bâ-hatt

¹ Raşid Efendi, *Vekayi'nâme'siam* muhtelif yerlerinde bilhassa birinci cildi mu-kaddemesi ile beşinci cildi sonunda, kendi hâl tercümesinin Haleb kadılığına kadar olan kısmı hakkında malûmat vermektedir. Bunun haricinde bk. Sâlim, *Tezkire-i Sâlim*, İs-tanbul, 1315; Belig, *Nuhbetü'l-âsâr zeyli*, vrk. 21—22, Üniv. ktb. No. 1182; Şeyhî, *Vekayi'ül-füdelâ*, c. III, vrk. 286/b, Üniv. ktb. No. 1535; Fatih, *Tezkire*, İstanbul 1271, s. 111/12; Cemaleddin, *Ayine-i zürefa*, İstanbul, 1314, s. 44/45 Ahmed Refik, *Âlimler ve san'atkârlar*, İstanbul 1924, s. 302/328; Cavid Baysun, *Müverrih Ra-şid Efendi'nin İran elçiliğine dair «Türkiyat Mecmuası, c. IX»*, İstanbul 1954; Ali Kemal, *Raşid müverrih mi, şâir mi?*, İstanbul 1314; Orhan F. Köprülü, *Raşid târihinin kay-naklarından biri «Bellekten»*, sayı 43, Ankara 1947; M. Tahir, *Osmanlı müellifleri*, İs-tanbul 1343, c. III, s. 55—57.

² Küçük Çelebi-zâde İsmail Asım, *Tarih*, İstanuul 1282, s. 589/90.

*hūmayun şâd-kâm kılındı*³» demekle iktifa etmiştir. Raşid Efendi'nin, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra İran'a nasıl gittiği ve İran'da kimlere, ne me'alde mektublar götürdüğü, oradan ne gibi cevablarla döndüğü ve kimlere mektublar getirdiği, ne zaman ve nasıl geldiği, hâsılı Efganlılarla olan siyasi münasebatın ne mahiyette olduğu hakkında hiç bir izahat yoktur. Diğer taraftan, Raşid Efendi'nin İran'dan avdetinden kısa bir müddet sonra, Çelebi-zâde Asım Efendi *Vekayi'nâmesi*'nin hitam bulması ve Hicri 1141 senesi sonuna âid vukuat ile 1142, 1143 seneleri hâdiselerinin, mezkûr vak'anüvisin eserini tâkib eden Sami, Şakir, Subhi *tarih*'inde mevcut bulunmaması, bu devir vukuatıyla alâkadar olanların nazarında, bu meseleleri karanlıkta bırakmıştır. Maamafih son zamanlarda yapılan bâzı kıymetli araştırmalar sayesinde, muayyen vak'aların, muhtelif safhalarının az-çok aydınlanmaya başlamış olduğunu burada zikretmek lâzımdır. Meselâ Profesör Cavid Baysun'un *Türkiy Mecmuası*, c. IX da, şahsî kütüphanesinde bulunan yazma bir mecmuada mevcut, Raşid Efendi'nin mektublarına âid malûmata müsteniden neşrettiği «*Müverrih Raşid Efendi'nin İran elçiliğine dâir*» isimli makale bu miyandadır. Bahis mevzuu yazı, Raşid'in İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, hangi yolu tâkiben, İsfahan'a kadar nasıl gittiğini bize göstermesi bakımından çok mühimdir. Yalnız bu makaleye esas teşkil eden *mecmua*'da, Raşid Efendi'nin, yolu üzerindeki şehirlerden İstanbul'a göndermiş olduğu mektublar mevcut olub, onun İran'da neler yaptığından bahis, yâni siyasi temaslarının mahiyetini aydınlatacak mektublar bulunmamaktadır. Ancak, bir nüshasını Topkapı Sarayı Revan kütüphanesinin 1941 numarasında⁴ ve diğer nüshalarını M. Cevdet kütüphanesinin 0.38 numarası⁵ ile Üniversite kütüphanesi, trk. yaz. No. 2711 de⁶ gördüğümüz «*Cevabnâme-i Eşref Han*»,

³ Küçük Çelebi-zâde, *aynı eser*, s. 615/16.

⁴ Bu nüsha, 23×18 eb'adında, 29 satır üzerine yazılmış olub, 88 varaktır ve yazı cinsi nesihdir. Diğer nüshalara nazaran daha muntazam bir şekilde tertiblenmiş, başlık ve sahife kenarları tezhibli olduğu gibi, Damad İbrahim Paşa'nın, Bağdad valisi Ahmed Paşa'ya yazmış olduğu bir mektub sureti, bu nüshada, diğerlerinden fazla olarak bulunmaktadır. Aynı zamanda 44/a varakı altında görülen «... *Es-seyyid Rüşdi el-Barsa'vî, el-müftehîr bi-hidmet-i hazret-i sadr-ı âli ... li-sene 1139*» kaydı, diğer nüshalarda yoktur.

⁵ Bu nüsha 263 sahifedir. Her sahife 28 satır olub, yazı nev'i ta'liklidir ve eb'adı 28×14,5 cm. dir. Revan nüshasında metin içinde mevcut bâzı boş bırakılmış kelime yerleri bu nüshada doldurulmuş, bâzı kelimeler de değişik olarak yazılmıştır.

⁶ Bu nüsha, *Karlofça mükâleme-nâmesi*'ni ve *Sulhiye-i Vehbî*'yi de ihtiva eden bir mecmuanın içindedir. Tertib itibarile M. Cevdet nüshasına büyük bir yakınlık arz eder. Eser, Reisül-etibba Mustafa Behçet Efendi'nin kütüphanesinden çıkmış olub,

«Eşref Han'a cevap olmak üzere yazılan mekâtib» gibi namlar altındaki yazma mecmualarda mevcut mektub suretleri, temesükler ve tasdiknâmeler, Raşid Efendi'nin İran elçiliğinden önceki devreye ve elçiliği esnasında beraberinde götürüb, oradan birlikte getirdiği mektublara ve Raşid'den sonra İstanbul'a gelen Efgan Elçisi Nâmdar Muhammed Han'ın getirdiği mektublara âid olub; bunlar da, Raşid Efendi'nin İran'daki siyasi faaliyetini tebarüz ettireceği gibi, yukarıda ismi geçen Profesör Baysun'un makalesini ve bu devre âid vukuatın bir kısmını daha tamamlayacağı için, onları bu yazımızda bahis mevzuu etmeyi faydalı bulduk.

Bu mecmuadaki mektublarda vak'anüvisimiz Paşa ünvanıyla zikredilmektedir. Sefarete Beylerbeyi pâyesiyle tâyin olunan bir zata Paşa denilmesi tabii ise de, mezkûr mecmualardan maada, şimdiye kadar görebildiğimiz eserlerin hiç birinde Raşid Efendi'nin Paşa ünvanıyla anıldığına rastlamadığımızı söylemeliyiz.

Raşid Mehmed Efendi'nin sefaretine sebep olan siyasi hâdiseler : XVIII. asrın başlarında, Osmanlı devleti, Şehid Ali Paşa'nın ölümü üzerine Pasarofça muahedesiyle garbda vuku' bulan muharebelere son vermiş, İran'daki dahilî isyan ve mücadeleler yüzünden, şark ile daha yakından alâkadar olmayı kendi menfaatlerine uygun görmüştü. Bir taraftan Efganlıların İran'ı istilâya başlaması, diğer taraftan zayıf şahsiyetler idaresinde bulunan İran sarayı üzerinde Rus baskısının artması, Damad İbrahim Paşa hükümetini, şark meseleleriyle ilgilenmeye mecbur etmiş; hattâ icab ederse bu yüzden çıkacak bir mücadeleyi dahi göze almıştı. Nitekim kısa bir zaman sonra, Osmanlı devletinin, şarkda emniyetini temin gayesiyle Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb'a karşı ilân ettiği harb senelerce sürmüş, başlangıçta, bir aralık Babıâli'nin Ruslarla münasebeti de gayet nazik bir hâl almıştı. Her ne kadar Fransız sefiri Marquis de Bonnac'ın tavassutu üzerine, Rus'larla harb vuku' bulmadan, siyasi sahada yâni İran'ı taksim işinde, anlaşmaya varıldı ise de, İranlılar pek haklı olarak, bu anlaşmayı tanımadıklarından, İran harbleri devam etti.

Bir kaç sene süren bu muharebelerden sonra zabtedilen şehirlerin Osmanlı devletinde kalması, ancak Tahmasb'ın şahlığını tanımak şartıyla, kabul ettirildi; fakat bu husustaki anlaşma henüz kat'i safhaya girip resmen bir neticeye bağlanmadan, Babıâli, 1726 senesi başlarında, Efganlıların şâhi Eşref Han'ın muhalefeti ile karşılaştı. İran tahtına

Abdurrazzak bn. Elhae Mehmed Efendi tarafından istinsah edilmiştir. Bu mecmua içinde, Eşref Şah ile ordu muhaberata âid mektub suretleri 138 varaktır.

vâris ve sahib olduğunu iddia eden Tahmasb'ın son sulh teşebbüsüne geçmeden, Osmanlı ordusu İsfahan yakınlarına kadar ilerleyip, Efganlar ile, İran'dan alınan memleketler arasında, İran'a âid bir bölge kalmadığından, Eşref'in işgalindeki yerlerle Osmanlı devleti hem-hudud olmuştu. Bu sebeble bir taraftan Tahmasb ile siyasî müzakereler cereyan ederken diğer taraftan Eşref ile de muhaberelelere devam mecburiyeti hâsıl olmuştu. İşte bu görüşmeler esnasında, Osmanlı devletinin Tahmasab ile resmen anlaşmak üzere olduğunu hisseden Eşref, birden muamelesini değiştirmiş ve acele olarak Abdülâziz Seletan isimli elçisi ile Molla Abdürrahim'e, üç mektub vererek İstanbul'a yollamıştı. 20 Cemaziyelevvei 1138 (24 Ocak 1726) Cuma günü İstanbul'a varan⁷ Efgan Sefaret hey'etinin getirdiği mektublardan biri, Eşref Şah tarafından Padişah'a hitaben yazılmıştı; diğeri Eşref'in itimadü'd-devlesi namına Zula Han'dan vezir i âzam İbrahim Paşa'ya; üçüncüsü ise, Efgan üleması tarafından İstanbul'daki ülemaya gönderilmişti. Vekayi'nâmelerimizde suretlerine tesadüf edemediğimiz bu mektublardan Eşref Şah'a âid olanında dik bir ifâde kullanılarak şöyle deniliyordu:

Bin yüz otuz yedi senesi Receb'inin muniyasında⁸ Mahmud Han'ın vefatında hilâfet ve saltanat bu müeyyed min indillâha irsen intikal eyleyüb maksudumuz işaat-ı ahkâm-ı sünnet olduğundan nâşi bu âna değin muntafi olub zevâl bulmayan muhalifin ve muannidîn cezalarını buldu ve Tahmasb'ın vücûd-ı nâ-budu aksay-ı bilâd-ı ser-hadd-i Azerbaycan'da makhur ve mestur olub ol diyarın paşalarından zannolunurdu ki dinî⁹ anın vücûdundan tanzif edeler Çünkü bu emr-i ehem anlardan vücûda gelmedi Bu cânibe kaçub selâmet buldu Bu esnada Gürcistan v: Lûristan ve Kürdistan ve Arabistan ve bütün vilâyet-i Azerbaycan ve Şirvan ve Gence ve Karaboğ ülkelerinden asâkir-i vâfire ile belde-i Tahran'a gelüb bu müjde-i dil-küşâ gaziyan-i Efgan'ın mesmu'ları oldukda rikâb-ı humâyûn fâlde bu cem'iyetin istikbâline koyun sürüsüne kurd gider gibi sür'at ve şitâb eylediler Belde-i mezkûrede âteş-i kitâl iştiâl bulub Şahzâde-i bi-vekarın firarından sonra vezir-i âzam ve ümerây-i kirâmını¹⁰ esir eylediler Egerçi bundan evvel mürevvicân-ı din bü gasıbların elinden hukuk-e

⁷ İstanbul'a gelen bu hey'etin nasıl karşılandığı, nerede müsâfir edildiği ve huzûra kabûllerinde icra edilen merasimin tafsilâtı için bak, Çelebi-zâde İsmail Asım, *Tarih*. İstanbul 1153, vrk. 87/a — 89/a.

⁸ Nisan 1725.

⁹ Üniversite nsh. da « دینای » şeklindedir Bk. vrk. 63/b.

¹⁰ Üniversite nsh. da « اکرمین » şeklindedir. Bk. vrk. 63/b.

saltanatı istirdad husûsunda ihmâl eylediler Lâkin الامور مرهونة باوقاتها لكل اناس دولة و دولتنا في اخر الزمان mücibince bu devletin şa'saa'-i tiğ-i cihan - güşası tecelli-bağş-ı evreng-i saltanat-ı Iran oldu Şimdi ki âsâr-ı tevfik bu mutî'-i emr-i hakkın cebîn-i saadet - karininden lâyih ve vazıhdır Ol ferman - fermay-ı havâkîn-i rüzgârın iki yüz seneden mütecâviz revâfız ile beynlerinde istimrar ve istikrar bulan sinûr-ı düstûri üzre bu yek-reng-i dîn ü devlet ile ne anki muâlefet ve mülâtefeti mebzûl buyurmayalar Anı dahi biliyoruz ki nişâkı vifâka tercih etmeği istemezler..... ve Bağdad valisi Ahmed Paşa'nın fermân-ı kaza - cereyan ile Hemedan'a gelmesi mahzâ cünûd-ı Efganı himayet için olduğu elsine-i nâsda mezkûrdır. Eğer öyle ise Allahü taalâ ecirler ihsan etsin Dârü's-saltana-i Isfahan'ın teshirinde mücâhidîn-i dîne cünûd-ı gaybiyenin imdadı kâfi olduğundan ötürü şimdi Allahü taalâ'mn iânetinden gayrı kimseden iânet me'mûl etmek gayet insafsızlıktır Lillâhi'l-hamd ki ol hâkan-ı Iskender - nişân kendü niyyet-i hayırlarının sevâbına nâil olup ba'de'l-yeum dahi olur La-cerem münâsib olan budur ki Paşa-yı merkumu sinûr-ı kadime da'vet ve ric'at etmek üzre me'mur buyuralar Eğer Paşa-yı müşârü'n-ileyhin gelmesi iki hem - mezhebin mübâyenet ve mühâlefetleri irâdesile ise ki fi'l-hakika meşiyet-i vehhab-ı bi-minnet ile muarızadır Gemici râzı olmayûb libâsım çâk etse dahi Hudâ sefineyi murâd ettiği yere götürür ve elhakk bu mansûr ve müeyyedîn sünnet-i senîye-i mezheb i Çâr yârın intişarından gâyrı niyyeti yoktur ve olmaz Pes dilâveran-ı arsa-i heyca'dan vâfir kimesneyi Şah-zade'yi ta'kib için¹¹ buyurmuşuzdur. Ol ser-geşte-i sahrây-ı hayret aczû ıztırarından nihâni ve Islâmbol hududuna nüzûl etmek muhtemeldir Çünkü gaziyan-ı Efgan hudud ve sınırlarınıza küstahâne vaz'-ı kadem-i cesârete me'zûn değıllerdir Fermanınız me'mûldir ki paşalar ve asâkir-i nusret meâsiriniz Şâh-zâde-i bi-karara râh-ı firar vermeyüb inşa-Allahü-taalâ bizim askerimiz südden kıl ve harirden iplik çeker gibi sühûletle ol zâifü'l-hâli esir edüb mecâl-i hile ve tezvir vermeyeler ve ba'de'l-yeum ittifâk-ı gülzârı şıkak-ı bürûdetden masun ve muhabbet ü vedad inkıtadan me'mûn ola Bâki ahvâl ve akvâli mahreman-ı esrar-ı şâhîden ulaklık ile tebliğ-i duây-ı devlete me'mur kılınan sūfi'-i sâf i'tikad ve ka'id-i tarik-i sedad ve reşâd edib-i Ka'âid-i ubûdiyyet ve lebîb-i kavâ'in-i

¹¹ Üniversite, nsh. da tâyin kelimesinde vardır. Bk. vrk. 64/a.

*rûsûm hidmet Hacı Abdülaziz Seletan'ın takrir-i dil - pezirlerine havâle etmişizdir*¹².

Efgan sefirinin getirmiş olduğu diğer mektublar da aşağı yukarı bu me'alde idi. Bilhassa Zula Han'dan gelen mektubda, Efganlıların büyük bir fedakârlık göstererek İran'ı zabtettikleri, sünnileri şiiilerin zulmünden kurtardıkları tebarüz ettiriliyor, nihayet eski Acem şahları ile Osmanlı padişahları arasında kabul edilmiş hududun, şimdi de, Hü-lâfa-i Raşidin'in fetvalarına uyularak Efganlılar ile Osmanlılar arasında hudud olması isteniyordu¹³. Efgan ülemasının gayet açık bir ifade ile yazdıkları mektubda ise, Efganlıların, şimdiye kadar sünnilere yapmış oldukları iyilikler anlatılmakta ve İranlıları yâni rafizieri ne şekilde tecziye ettikleri izah olunduktan sonra «*Bilâd-ı ba'idede tâd-dûd-i imam câiz bulunduğ*» noktasından hareket ederek, Garbî İran'da Osmanlılar tarafından işgal olunan yerlerin dahi kendilerine bırakılması ve İran'a âid bütün şehirlerin bir arada bir imama bağlanması lâzım geldiği hususu ileri sürülüyordu¹⁴.

Eşref Şah'dan gelen bu mektublar, İranlılar ile harbe son vermek isteyen Osmanlı devleti üzerinde hiç de iyi bir te'sir yapmadı. İbrahim Paşa, Zula Han'dan kendine gelen mektubu okuduğu zaman, beklenmedik can sıkıcı meseleler ile karşılaşmış, büyük bir sukut-ı hâyale uğramıştı. Vezir-i âzam, pek sevdiği kayınpederinin dahi, İran hâdisatının son safhasına vukuf kesbedip müteessir olmaması için, Eşref Şah tarafından, III. Ahmed'e hitaben yazılmış olan, suretini yukarıda gördüğümüz mektubun da kendisine verilmesini istedi. Her ne kadar Abdülâziz Seletan bunu bizzat Padişah'a takdim etmek hususunda ısrar eyledi ise de muvaffak olamadı. Neticede bu mektubu da İbrahim Paşa'ya teslim etmek zorunda kaldı. İbrahim Paşa'nın gelen mektubları iyice tedkikten sonra, 9 Cemaziyelâhir 1138 (12 Şubat 1726) Şah günü toplanan devlet ricali huzurunda, İran'daki Efganlılar meselesi müteaddid def'alar müzakere olundu. Bilâhire hudud kumandanlarından Eşref Şah'ın hâl ve harekâtı soruşturuldu. Nihayet Eşref'in bu tarzda hareketinden dolayı üzerine sefer açılması lâzım geldiği kanaatine varıldı. Fakat İbrahim Paşa bir türlü harbe taraftar görünmüyor, nasihat-âmiz bir mektub yazmak suretiyle Eşref'i bu gibi emellerinden vazgeçirmek istiyordu. Maamafih Sadrîâzam bir taraftan efkâr-ı umu-

¹² Bu mektubun aslının sureti, Revan nüshasının 31/a — 34/b ve yukarıda aynen verdiğimiz türkçe tercümesi 38/a — 38/b varakları arasında bulunmaktadır.

¹³ Bak, *Adı geçen mecmua*, Revan nüshası, vrk, 34/b — 36/a, 38/b — 40/a.

¹⁴ Arabça sureti, Revan nüshasının 36'a — 37/b varakları arasında bulunan bu mektubun, türkçe tercümesi için bak, aynı nsh. nin 40/a — 41/b. varaklarına.

niyeden bilhassa ilmiye ricalinden çekindiği için meseleyi onlarla da uzun uzun konuşmak zaruretini duydu. İlmiye ricali dahi Eşref ile mücadele edilmesi fikrinde olduklarını belirttiler. Bunun üzerine Eşref Şah tarafından gelen mektublara müstereken cevablar hazırlandı. Yalnız bizzat Eşref'in, III. Ahmed'e hitaben yazmış olduğu mektub, Padişah'a verilmediği için, III. Ahmed tarafından da Eşref Şah'a cevap yazılmadı. Eşref'e cevap veren vezir-i âzam İbrahim Paşa oldu. Müşveddesi vak'anüvis Raşid Mehmed Efendi tarafından hazırlanmış olan bahis mevzuu mektubda mukaddeme ve bâzı elkab kısımları hâric ezcümle şunlar yazılı idi :

«... *Tarika-i me'lûfe-i sefâret ve vetire-i ma'rufe-i risâlet üzre firistâde kılınan arıza resanları kıdvetü hüccâci'l-haremeyn Abdülaziz Seletan refiki*¹⁵ *Molla Abdürrahim ile mashûbü's-selâme dârü's-saltanatî'l-kübrâ ve beyti'l-hilâfetü'l-üzmaya vâsıl ve berdâste-i arz ve tebliği olan mekâtib-i müsta'cibetü'l-esâlibin mefâhim ve mezâminine ittilâ-ı tam hâsıl olub bundan akdem kal'ü kam'-ı rafaza ve zenadıkaya bezli mahasal-ı sa'y ü ictihad eyledikleri izhar-ı semere-i hüsn-i itikaddan gayri halete mahmûl olmak bir vechile mutasavver ve ma'kul olmadığından mahza niyyet-i ihraz-ı mesûbat ve ücûre haml ile Devlet-i alîye indinde sa'y-i cemilleri meşkûr ve sipehsâlârân-ı Devlet-i alîye dahi taraflarına adem-i îtirâz ile me'mur olmuşiken bu def'a vârid olan arizâları muvafakat-ı muktezay-ı hâlden hâli ve ma'nay-ı istiklâl ve istibdad ile mâli otmağla cenâb-ı sultanü's-selâtin..... şevketlü mehabetlü azametlü Pâdişâh-ı âlem - penah efendimiz..... hazretlerinin dergâh-ı azamet-destgâhlarına bir vechile şayeste-i arz ve takdim olmayub lâkin kâffe-i umûra¹⁶ ve âmmie-i hütüb-ı fâciyetü'z-zühûrda faysal - bahş-ı miyan-ı hak ve bâtil olan şer'-i mutahhara müracaat ve muktezası üzre amele mübâderet olunmak deydene-i müstahsene-i Devlet-i alîye-i osmâniye olmağın bu bâbda dahi deâyim-i bünyân-ı din-i mübîn ve kavâid-i erkân-ı şer'-i metin olan meşâhir-i ulema-ı âlâm ve nehârir-i fûdelây-ı izâm hâzeratı ile akd-i meclis-i meşveret ve istiftay-ı hükm-i şeriat olundukda kütüb-i mu'tebere-i şer'iyeye zübür-i mu'tevere-i mer'iyeden nusûs-ı sahiha ve nukul-i sariha ile iftâ alâ vechi'l-icmâ' mütazammın-ı hükm-i vâcibü'l-ittibâ' olan fetvay-ı şerifeyi umumen imza buyurmuşlardır..... ve mücib-i fetvay-ı şerife üzre sâir muktezayat-ı vakt ü hâli temşiyet hususu vâli-i memâlik-i Irakayn ve sipehsâlâr-ı sultan-ı meşrikayn olup ol havalinin kâffe-i*

¹⁵ Üniversite nsh. da «رئیس» şeklindedir. vrk. 2/b.

¹⁶ Üniversite nsh. da «اور» şeklindedir. vrk. 3/b.

umûr ve ahvâli, süpürde-i uhde-i kifâyet ve müfevvez-i zimmet-i istikamet kılınan safder-i delîr destûr-ı Aristo-tedbir..... saadetlû Ahmed Paşa ibn elvezîr el-mağfur Hasan Paşa hazretlerine ferman olunmuştur. Muktezay-ı selâmet sadr-ı islâm üzre telakkî ve itbâ'-i şer'-i mütahtar-ı Seyyidü'l-Enâm'a müsaraatları..... müşâhede olunursa izhar-ı suret-i müvâsat ve ibraz-ı hüsn-i mükâfat olunacağı mukarrer ve sâlik-i şahrah-ı şer'i kavîm ve mâil-i sülûk-i sırât-ı müstakim olanlar saadet-i dünya ve âhirete mazhar olub umûr-ı şer'iyede müteferri'-i adem-i mubâlât ve hukuk-ı dinîyede müterettib-i fakd - müvâlât olan halât takdîm-i mülâhaza-i avâkıb eden nûbelay-i hamîdetü'l-menâkıb indinde muhtac-ı bast-ı makalât olmamağla bu babda i'mâl-i edevat-ı tahassur ve intibah ve itikan-ı mühimmat-ı taammuk ve iktinah buyurmaları menût-ı re'y-i rezânet penahlarıdır..... Mutî'-i hakk vekil-i mutlak-ı Hakan-ı heft - iklim Vezîr-i âzam ve damâd-ı Sultan Ahmed Ibrahim¹⁷.

İbrahim Paşa, III. Ahmed'in yerine, Eşref'in mektubunu cevaplandırdığı için ayrıca bir de Zula Han'a mektub yazmadı. Ancak, İstanbul üleması, Fetvâ-emini Selim Efendi'nin kaleme almış olduğu mektub ile, Eşref'in ülemasına ikna' edici mufassal bir cevap verdi¹⁸ ve onların iddialarını madde madde çürütmeğe çalıştı. Bu mektublardan maada, Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin, bu meseleye dâir vermiş olduğu iki fetvâ dahi, İstanbul'da bulunan ilmiye ricalinden 159 kişiye imza ettirilerek, hepsi birlikte, Eşref'in elçisi Abdülâziz Seletan'a teslim olundu ve bu suretle 8 Receb 1138 (12 Mart 1726) tarihinde geri dönen Sefaret hey'eti vasıtasıyla mezkûr mektuplar Eşref Şah'a gönderilmiş oldu.

Devlet-i alîye bir taraftan İran'daki Efganlılar ile bu şekilde siyasî müzakerelere devam ederken, diğer taraftan harb hazırlığına başlamış ve hudud kumandanlarına icab eden emirleri vermiş, Şarkî Anadolu'ya yakın vilâyetlerden, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinden asker, zahire ve harb malzemesi tedarikine girişmişti. Bu esnada Tanmasb ile olan temaslarımız da henüz inkıtâ'a uğramamıştı. Filvaki 1138 senesi Şevval ayı (Haziran 1726) sonlarında, Ruznâmçeci Mustafa Efendi, Şehzade Tahmasb'ın murahhasları ile sulh meselelerini görüşmek üzere, İstanbul'dan Tebriz'e müteveccihen yola çıkarılmış, fakat bilâhîre bu teşebbüsten dahi hiç bir netice alınmamıştır. Çünkü Mus-

¹⁷ Bak, *Adı geçen mezmua*, Revan nüshası, vrk. 1/b — 3/a.

¹⁸ Bu mektubun sureti, Revan nüshası, 16/b — 18/b, türkçe tercümesi ise 41/b — 44/a varakları arasında bulunmaktadır.

tafa Efendi'nin Tebriz'e gidip, müzakerelere başlanacağı sırada, İran'a esas itibarıyla hakîm olan Eşref Şah idi ve Eşref, Şehzade Tahmasb'e tamamen berteraf etmiş bir vaziyette bulunuyordu. Bu cihetle, İran'dan alınan şehirlerin Osmanlı devletine ilhakını te'min edebilmek için, Babiâli'nin tekliflerini Eşref'e kabul ettirmesi yâni onunla anlaşması lâzım geliyordu. Lâkin bu husûs dahi bahsettiğimiz muhaberattan anlaşılacağı veçhile, ancak silâh kuvvetiyle mümkün olabilecekti.

Nitekim Osmanlı hükümetinin Abdülâziz Seletan vasıtasıyla gönderdiği mektubların, Eşref üzerinde hiç bir te'sir yapmadığı görüldü. Bunun üzerine devletin şerefini korumak, fi'len harekete geçmek lâzım geldi ve Bağdad Valisi Ahmed Paşa kumandasında toplanan kuvvetlerle, Rebiülevvel 1139 (Kasım 1726) tarihinde, Eşref Şah'a karşı gidildi. Nihavend civarında bir muharebe vuku' buldu¹⁹. Osmanlı ordusu fazla kuvvete sahib olmakla beraber disiplinsiz idi. Bu yüzden, Eşref'in karşısında büyük bir muvaffakiyet te'min edilemedi. Muharebinin sonunda, Ahmed Paşa, Hemedan tarafına geri çekilmek mecburiyetinde kalmış ve ertesi sene Osmanlı devletinin şan ve şevketini göstermek üzere yenden sefer hazırlıklarına teşebbüs olunmuştur²⁰. İran'dan alınan şehirlerin ilhakını te'min için kaf'i bir zafer kazanmak lâzım geldiğinden, 1727 senesi ortalarında Hemedan'a tekrar muazzam bir kuvvet sevk edildi. Lâkin tam muharebe hazırlıklarının itmam edildiği sırada, Eşref Şah'dan sulh tekliflerinin geldiği görüldü. Çünkü bu esnada, İran'daki hâdiselerin seyri değişmişti. Şehzade Tahmasb kendine bir hayli taraftar bulmuş, Şah Kulu (Nadir Ali) namında yeni bir şahıs ortaya çıkmış ve bunların ikisi, birlikte Eşref'e karşı muvaffakiyetli bir mücadeleye başlamışlardı. Tahmasb galesini bertaraf ettiği kabaatinde olup, Osmanlı devletine sert ve serkeşâne cevaplar veren, hattâ Osmanlı ordusunu muvaffakiyetsizliğe duçar eden Eşref, şimdi ne bahasına olursa olsun, Babiâli ile anlaşmak istiyordu. Bundan dolayı, 1727 senesi yaz aylarında, Hemedan'da bulunan Serasker Ahmed Paşa ile Eşref'in itimadü'd-devlesi Muhammed Emin Han arasında tekrar görüşmeler başladı²¹. Biraz sonra da Zula Han'ın adamlarından Hacı İsmail bir mektub ile birlikte Ahmed Paşa nezdine geldi. Bu elçi, eh-i isâm arasında muharebe ve mukatlenin meşru' ve münasib olmadığından bahs ile geçen sene vuku' bulmuş olan hâdiselerin bir daha tekerrür

¹⁹ İki taraf arasında cereyan eden muharebenin tafsilâtı için bak, Küçük Çelebi-zâde Asım, *Tarih*, İstanbul 1282, s. 429/39.

²⁰ Bu hazırlıklar hakkında, Küçük Çelebi-zâde'nin *Adı geçen eser*'inde tafsilât vardır. Bak, s. 502/9

²¹ *Cevâbnâme-i Eşref Han*, Revan kütübhanesi, No 1941, vrk. 47/b — 48/b.

etmemesini rica ediyordu. Bu müracaata, İran meseleleri hakkında geniş bir salâhiyete sahib bulunan Serasker Ahmed Paşa'nın, «*musajeha her asırda cenge takdim olunmalıdır*» şeklinde cevap vermesinden cesaret alan Eşref, Babıâli'nin de sulha mütemayil olduğunu görmüş ve derhâl Molla Nusret isimli diğer bir elçisini, Hemedan'a Ahmed Paşa'nın yanına göndererek, bu def'a açıktan açığa sulh teklifinde bulunmuştu. Bu yeni vaziyet karşısında ise, Ahmed Paşa, Molla Nusret'in Eşref'den III. Ahmed'e ve Zula Han'dan Vezir-i âzam'a, Efgan üleması tarafından İstanbul ülemasına hitaben getirmiş olduğu mektupları, kendi adamlarından Mehmed Bey vasıtasıyla İstanbul'a gönderdi ve bu mesele hakkında lâzım gelen talimatın kendisine verilmesini İbrahim Paşa hükümetinden talep etti.

Böylece yeni bir safhaya girmiş olan İran meselesi, İstanbul'da bütün devlet ricali huzurunda, tekrar müzakere edildi ve sonra varılan karar bir hatt-ı hümayun ile Ahmed Paşa'ya bildirildi. Evâhir-i Zilka'de 1139 (Temmuz 1727) tarihli olup Ahmed Paşa'ya, Eşref ile yapılacak olan sulh hakkında ta'limat veren bu hatt-ı hümayunda şöyle deniliyordu²²:

Hâlâ Bağdad vâlisi olup Isfahan cânibi ser - askeri olan vezir Ahmet Paşa'ya hüküm ki

Bundan akdem Eşref Han tarafından sefaret tariki ile Kırman-şâhân'a irsâl olunan el-hac İsmâil Zula Han'dan tarafına getürdüğü kâğıdı isâl ve Devlet-i alîye-i ebed - bünyâmm ile âkd-i müsâlâha ricâsında oldukların müş'ir bast-ı mekal-i müsâlemet-meâl edüb lâkin bu maslahat-ı hayr hâtimet gibi umûr-ı küllîyenin temsilîyet ve in'ikad-ı beher hâl tekerrür-i rüsûl ve resâile mevokuf olmağla tarafınızdan dahi benim ile bir adam tâyin olunmak temennasındadırlar deyü niyâz - mend olup mes'ûlüne müsaade hususu²³ ba'z-ı halât-ı nâfiayı mühtevi olmağın mücerred kâğıdlarına cevap olmak üzre kat'a bir

²² Mezkûr hatt-ı hümayunun üstünde şöyle bir başlık vardır: «*Padîşah-ı cihan-gir ve şehriyâr-ı İskender nazîr a'zam-ı mülûk al-âfak Saltanü's-selâtin-i bil-ülak şevketlü kudretlü kerâmetlü Efendimizin Isfahan teshiri için ba's ve irsâl buyurdıkları cüyûş-ı derya hurûşları Hemedan sahrasına darb-ı hiyâm-ı ikamet eyledikde mâlik-i taht gâh-ı Isfahan olan Eşref Şah heçme-i dilirânelerine tâb u aver mukavemet edemiyeceği mâlûmu oldukda el-aman gâyan dâmen-i sulh ve salâha mütecebbis olduğunu müş'ir Zula Han'dan Hacı İsmail nam ademisi ile sipehsalâr-ı asûkir-i zafer âsâ olan Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'ya gelen nâmeğe müsaade-i hümayun erzani buyurulmağ'a hatt-ı hümayun-ı şevket mikrûn ile maavven vezir-i müşârinileyhe gönderilen ruhsatnâme-i celâlet nûmunü suretidir.*

²³ Revan nsh. da «husu» kelimesi yoktur. Bk. vrk. 50/a.

güne hükmü mutazammın olmayan kâğıdın ile tarafından irşâl eyledüğün ademin Mehmed refakatile, bu def'a tekrar Molla Nusret nâm elçileri vürüd edüb Eşref Han tarafından rikâb-ı kâmyâb-ı mülûkâneme ve Zulâsı²⁴ tarafından vekil-i mutlak-ı âlî-makamıma ve senin tarafına ve ülemasından ülema'-i devlet-i aliyeme istî'tâf ve istîrhâmı mutazammın arizalar getirdüğünden ma'da ben Eşref Hân tarafından Devlet-i aliyeye ebed-peyvend-i Osmânî ile alâ-hâlihi esas olmak üzere müsâlâha ve müsalemeye mürahas ve me'zun olub ulüvvi kadr ü şân-ı Devlet-i aliyeye lâyük ve kanun-ı muvafakat ve ittihadı muvafık vech-i vecîh üzere akd-i sülh için ber-veçh-i istiklâl bana rûhsat-ı kâmile verilmiştir deyü iddia etdüğünü bir kıta ka'imen ile âsitan-ı sipihr-âşiyân-ı Devlet-i aliyeme arz ve ilâm ve ağalarından mumâileyh Mehmed'in tahririnde yazıldığı vech ile kavlini Zula Harlısanından istîmâi dahi merkur Molla Nusret'in müddeâsını te'yid etmekle getürdüğü arizaları irşâl eylemişsin Erbab-ı basâire hâfi değildir ki bundan akdem bi-tevfiki'l-illahi'l-meliki'l-ekrem taraf-ı Devlet-i aliyemden memâlik-i kızılbaşâ üç koldan tahrik-i râyât-ı zaferâyât ve ta'yin-i serasker ve ba's-i tesyîr-i leşker olundukda Efgan'mâ'nen imdad ü îânet ve feth ü teshir eyledikleri mahallere taaruz olunmamak üzere sana ve sair seraskerlere tenbih ile ittihad-ı dinîye hürmetine riâyet olunmağın bu eltâf-ı kerime-i padişâhânem mukabelesinde lâyük olan atabe-i aliyeye hidivâneme arz-ı hulûs ile izhar-ı teşekkür olunmak iken Eşref Han hilâfına zâhib²⁵ ve dergâh-ı hilâfet-destgâhıma izhar-ı hüşûnet ve istikbâr ile hilâf-ı şer'-i kavim memleket talebini şâmil ve hilâf ü şıkakını²⁶ izah eder kelimatı müştemi' mektub göndermekle bi'l-iktiza def'ü ref'i esbabına teşebbüs ve bu sene-i mübarekede müretteb ve mükemmel şâkkü's-silâh kapuları halkı ile maiyetine me'mur ve vüzeray-ı âlî-mikdar ve mir-i mirân ve ümeray-ı şecaat-şîârdan maada kapum kullarından ve memalik-i vesî'atü'l-mesalikiimde Rûmeli ve Anadolu ve Bosna ve Arnavudluk ve Mısır ve Kazdağı ve sair mevâtın-ı şeci'an ve mesâkin-i hizebran olan mahallerden piyade ve süvâri asâkir-i encüm-şümar ile top ve cebelhâne ve müstevfi zehâyir ve levazım ve mühimmat taraf taraf müteakıben ve mütevâliyen sevk ve tesyîr olunub bezl-i hazâin ve ahvâl ü it'ab cünûd u ricâl olmuşiken gönderdiğin arizaların cümlesi manzur-ı hümayûn-ı şâhânem ve mazmûnları mâlûm-ı ilm-i âlem ârây-e

²⁴ Üniversite nsh. da «Zula tarafından» şeklindedir. Bk. vrk. 74/b.

²⁵ Üniversite nsh. da «olup» kelimesi de vardır. Bk. vrk. 74/b.

²⁶ Revan nüshasında «sıkakı» şeklindedir. Bk. vrk. 50/b.

.mülûkânem olub menşe' ve mebnâsı adavet-i dinîye olmayan mûna-zaat müslimînin inkıtâ' ve inkısâmı müsteclib-i rızây-ı melik-i allâm olmağ a bu husûs hayır-hahan-ı din ü devlet-i alîyem ile müzakere ve mülâhaza olundukda ehl-i islâm olmaları takribile şan-ı şükûh Devlet-i alîye-i büend iktidarına şayan olur vech ile müsâlâha husu-sunu mükâleme ve akd-i mevadd-ı müsâleme olunmak hayr ü savab olduğu karar-dâde olmağla «taraf-ı hümâyûndan her vech ile sana î'ti-mad ve re'y-i rezin-i isâbet-karinine î'tidâd mukarrer olmağla»²⁷ bi-tev-fiki'l-illah-i taalâ bu emr-i müsâlemet-fercâm ve mâslahat-ı hayr-encâm dîn ü devlet-i alîyeme lâyik ve şan-ı şevket-i saltant-ı senî-yeme muvafık vech-i hasen ve nehc-i müstahsen üzre hüsn-i hitam vermek için kıbel-i hümâyûn-ı mülûkânemden ruhsat-ı kâmile ile mûrahhas²⁸ nasb ve ta'yin ve ol tarafın kâffe-i umûru uhde-i ihtimamına ihâle ve rey'-i rezin-i savab-karinine havâle olunmuştur İmdi Eşref Han tarafından gerek merkum Molla Nûsret gerek âhir kimes-ne ruhsat-ı külliye ile mûrahhas vekil olduğuna ma'mûl'ün-bih ve mu'temedür aleyh olıcak sened ve Eşref Han'ın mührü ile memhur ve mahtâm temessük ibrâz ve sana def-i iştibâh ile ilm-i yâkın hâsil olduktan sonra mükâleme-i ahvâl-i müsâlemeye mübâşeret eyleyüb ib-tidây-i zuhûr-ı sefer-i İran'dan bu vakte gelince gerek Kirmanşâhân ve Hemedan ve gerek Tebriz ve Erdebil ve Tiflis ve Revân ve Gence ve Şirvan taraflarına ba's olunan seraskerlerim vesâtetleri ile tav'en ve kerhen feth ve teshir ve zamîme-i memâlik-i mahrûsa-i cenâb-ı hilâfet-meâb-ı kişver-gîrim kılınan kılâ' ve bika' ve kura ve ziyâ' ve memâlik ve büldan ve hudud ve sînûr-ı kadimlerine dâhil sahâri ve berâri ve tilâl ve cibâl ve arâzi-i ma'mûre ve hâliye ve nevâhi-i sâ-file ve âliye hâsılı b'l-cümle tevâbi' ve levâhikî ve menâfi' ve mûra-fıkî âlâ-hâlihi taraf-ı devlet-i alîyemden zabt ve tasarruf olunmak ve Eşref Han'ın dahi eydî-i kızi!baştan nez' ve teshir ile zabt ve tasarru-funda bulunan memleketler kezâlik sînûr ve hudud-ı kadimeleri ile Eşref Han tasarrufunda kalub Devlet-i alîyem tarafından dahl ve taarruz olunmamak üzre akd-i müsâlâhaya râzı olurlar ise sen dahi ruhsat-ı kâmilen hasebile sâir bekayay-ı şurut u kuyûd ve kazayay-ı rûsûm ve hududunu mükâleme ve akd-i mevadd-ı müsâleme ile bu emr-i hayr-encâma ahsen vech üzre nizâm ve hüsn-i hitam verdikten sonra ka'ide-i kadime-i sulh ve salâh üzre Eşref Han'ın mûrahhasin-dan akd-i mezburu nâtik ma'mûlün-bih temessük alıb ve sen dahi

²⁷ Bu cümle Revan nüshasında noksandır. Bk. vrk. 50/b.

²⁸ «نصب و» kelimesi Revan nsh. da eksikdir. Bk. vrk. 50/b.

anın ye'dine temessük verüb ve aldığı temessükü icâleten der-i devlet-medârıma irsâl ve vaki' hâli arz ve ilâm ve murahhas-ı mez-bûr dahi senden aldığı temessükü Eşref Han tarafına irsâl etmesinde müsâraat ve ihtimam edesin ki temessükler mucibince tarafeynden kabûlnâmeler tevârüd eyleyüb mu'tad-ı kadim üzre mübâdele olunduktan sonra kat'-ı hududa mübâderet ve temyiz-i hudud ve sınır ile itmam-ı maslahat olunub tarafeynden kanun-ı kadim ve de'b-i müstedim üzre icrâg-ı merasim-i hubb ü dâd için büyük elçiler ba's ve ta'yin olunalar *Fi evâhir-i Zilka'de 1139*²⁹.

Ahmed Paşa'nın, merkezden almış olduğu bu emre uyarak, kendine verilen salâhiyet dahilinde, Eşref'in murahhasları ile müzakereye devam ettiğini ve neticede Osmanlı devletinin arzusunu onlara kabul ettirmek suretiyle, iki taraf arasında temessük ve tasdiknâmeler te'ati olunduğunu görüyoruz. İlk def'a Molla Nusret, protokol gereğince, tanzime salâhiyetli olduğu 12 maddelik temessükü hazırlayıp kendisi imzaladıktan sonra Ahmed Paşa'ya takdim etmiş; bilâhîre Ahmed Paşa da 12 madde üzerine bir temessük hazırlayıp Molla Nusret'e vermişti³⁰. 17 Safer 1140 tarihinde alıp verilen bu temessüklerden, Ahmed Paşa'nın verdiği temessüğün Eşref Şah'a ve Molla Nusret'in verdiği temessüğün İstanbul'a gönderilmesi üzerine, devlet merkezlerinde tasdiknâmeler hazırlanarak tekrar Hemedan'a yollandı ve burada, İstanbul'dan gelen tasdiknâme Eşref'in elçilerine, İsfahan'dan gelmiş olan gurre-i Rebi'ülevvel 1140 tarihli tasdiknâme ise Ahmed Paşa'ya teslim edilmek suretiyle, Osmanlılar ile Eşref Şah arasında resmen bir mütareke ve müsâlâha akd edilmiş oldu³¹.

Vak'anüvis Raşid Mehmed Efendi'nin Beylerbeyi rütbe- siyle Eşref Şah nezdine elçiliği: Eşref Şah'ın murahhasları ile 1140 senesi Safer ve Rebi'ülevvel (1727 Eylül ve Ekim) ayları esnasında, vuku' bulan müzakereler sonunda, Hemedan'da akd olunan mütarekeyi müteakib, iki hükümet arasında kaf'î bir sulh yapmak için

²⁹ Başvekâlet arşivi, *Mâhimme Defterleri*, No. 135, s. 145 ve *Adı geçen mecmua*, Revan nüshası, vrk. 50/a — 51/a.

³⁰ Molla Nusret'in Ahmed Paşa'ya ve Ahmed Paşa'nın Molla Nusret'e vermiş olduğu temessük suretleri, bahis mevzu'u mecmua'nın, Revan nüshası 51/a — 55/b varakaları arasında ve M. Cevdet ile Üniversite nsh. larında mevcûd olub; sâdece, iki taraf arasında varılan anlaşmayı tesbit eden maddeler kısmı ise, neşir dahi edilmmiştir. Bak, *Muâhedat Mecmuası*, İstanbul 1307, c. II, s. 312/15.

³¹ Eşref Şah'ın üçüncü Sultan Ahmed'e ve Sultan Ahmed'in Eşref'e göndermiş olduğu tasdiknâmelerin suretleri için bak, *Adı geçen mecmua*, Revan nüshası, vrk. 55/b.

büyük elçiler gönderilmesine karar verilmiş ve İstanbul'dan bir büyük elçinin Efgan Şah'ı Eşref nezdine gönderilmesi lâzım gelmişti. İbrahim Paşa, bu elçinin, daha ziyade İran işlerine, din ve devlet esrarına vakıf, aynı zamanda anlayışlı, hazır-cevab, edebiyata aşına bir kimse-den intihab olunmasını düşünmüş ve en lâyık olarak da müverrih Raşid Efendi'yi bulmuştu. Raşid Efendi, bu esnada Edirne pâyesiyle Haleb kadılığında ma'zulen İstanbul'da oturuyordu. Fakat onun hâlen bulunduğu mevki' büyük elçilik için müsâid olmadığından, evvelâ 7 Zilhicce 1140 (15 Temmuz 1728)'da Mekke-i mükerreme pâyesine terfi ettirildi. Bilâhire, eskiden beri elçilerin dâima erbab-ı seyf ve kitabetten seçilmesine binaen, Raşid Efendi'ye Rumeli Beylerbeyi pâyesiyle Emirü'l-ümeralık tevcih olundu. Kendisi bu sefreti müddetince, Paşa ünvanını dahi kullanmıştır³². Eski vak'anüvis nihayet 26 Zilhicce 1140 (3 Ağustos 1728) tarihinde huzura kabûl ve elçilik hil'ati ile taltif olundu. Daha sonra, Küçük Çelebi-zâde Asım Efendi'nin *Tarih*'inde tafsilen yazdığı veçhile³³, İstanbul'daki hazırlıklarını tamamladı ve 8 Muharrem 1141 (14 Ağustos 1728) Perşembe günü, maiyeti erkânı ile³⁴

³² Meselâ Raşid'in Eşref Şah'a götürdüğü ve İsfahan'dan İstanbul'a getirdiği mektupların suretleri ile Başvekâlet arşivi, İbnü'l-Emin hariciye kısmı 856 numaradaki vesikalar tedkik olunursa bu kayıtların mevcüdiyeti görülür.

³³ Bk. Küçük Çelebi-zâde Asım, *Tarih*, s. 589/90.

³⁴ Raşid Mehmed Paşa'nın maiyetinde, takriben 300 kişiyi mütejaviz bir heyetin bulunduğunu, devrin vak'anüvisi Çelebi-zâde Asım Efendi'den öğreniyoruz (Bk. *Tarih*, s. 590). Fakat bu hey'etin kimlerden müteşekkil olduğu hakkında şimdiye kadar hiçbir kayda tesadüf edemedik. Ancak, Bavekâlet arşivinin İbnü'l-Emin tasnifi, hariciye kısmı, 856 numarada meveud bir vesika, bu sefaret hey'etine 15 aded Dergâh-ı âli çavşunun memur edilmiş olduğunu bize göstermektedir. Râşid Paşa'nın İran sefreti hakkında az tesadüf edilen bu nev'i vesikalardan biri olan mezkûr defter sureti aynen şöyledir:

Mucibince kayıdlarına şerh ve bir senelik mevâcibleri verilmek üzere icmâl verile deyü buyuruldu 14. M. 1141.

Defter-i Çavuşân-ı Dergâh-i âli der nezd-i Raşid Mehmed Paşa elçi-i cânib-i İsfahan. F. 12. M. 1141.

Bölük 15
Hüseyn Hüseyn (?)
yevm 13
(Vekil-i emin)

Bölük 14
Ali
Nev müslim (?)
yevm 11

11 Bölük
Mehmed Mustafa
Emekdar
yevm 13
(Bâki Efendi çırağı
Arnavûd Mehmed çavuş)

Bölük 14
Mustafa
Mehteri çavuşan
yevm 13
(Odacı)

birlikte Üsküdar'dan Beşiktaş'a geçerek, Dolmabahçe kasrında bulunan Padişah, Vezir-i âzam ve sâir devlet erkânı önünde, Eşref Şah'a götüreceği mektupları tesellüm etti³⁵.

Bölük 10
Ahmed
İstanbul
yevm 10
(Küçük Mustafa çırağı)

Bölük 2
Veli Abdülkadir
Bozok
yevm 9
(Şaban-zade çırağı)

Bölük 1
Mehmed Ahmed
Müteferrika
Şofya
yevm 9
(Kulağuz çırağı)

Bölük 2
İsmail Mustafa
İstanbul
yevm 8
(Kethüda Çırağı)

Bölük 14
İvâz Abdullah
yevm 22
(Hasan Paşalı Ahmed Çavuş)

Bölük 8
Mustafa İsmail
yevm 26
(Halife Çırağı)

Bölük 10
Mustafa İvâz
Mülâzım
yevm 8
(Kasım-Paşalı)

Bölük 1
Veli Hüseyin
İstanbul
yevm 13
(Bekir Paşalı Şatır)

Bölük 7
Mehmed Muslı
Merzifon
yevm 15
(Esiri)

Bölük 11
Halil İbrahim
yevm 8
(Terzi-zâde)

Bölük 12
Abdülbâki Mustafa
Sarracı
yevm 15
(Sarrac Bâki)

Bâlâda zikr olunduğu üzere on beş nefer çavuşan elçi Raşid Mehmed Paşa'nın fermân-ı âli yanlarına tâyin olunmağın râznâmeçe suret verilüb ve kayıtlarına şerh verilmeğe için ilm-i haber verildi.

Ferman-ı âli mucibince bir senelik mevâcibleri:

Çavuşan-ı Dergâh-i âli Recec ve Reşen ve Lezez sene 1140 ve Masar sene 1141; Aded 15,..... 193 = 64 848

Dörder kıst mevâcibleri yalnız altmış dört bin sekiz yüz kırk sekiz akce etmeğinsâdır olan fermân-ı âli mucibince tezkere olmak iktiza eder. Emr ü ferman saadetlüz Sultanım hazretleriniñdir.

Sâdır olan fermân-ı âli mucibince icmâli verile.

³⁵ Raşid Efendi'nin sefaretine tâyinine ve İstanbul'dan hareketine dâir, Şeyhî'nin Vekayi'ü'l-fudalâ'sında, Küçük Çelebi-zâde Asım Efendi'den farklı olarak şu malûmat

Raşid Mehmed Paşa, Eşref Şah'a üç mektub götürüyordu. Bunlardan biri, Üçüncü Sultân Ahmed tarafından Eşref'e hitaben yazılmış, diğerleri ise vezir-i azam İbrahim Paşa tarafından Eşref Şah'a ve bunun itimadü'd-devlesine gönderilmişti³⁰.

XVIII. asır inşasına güzel bir nümune teşkil eden ve hemen hemen aynı me'alde olan bu üç mektubdan, III. Ahmed tarafından, Eşref Şah'a gönderilmiş olanını aynen alıyoruz.

ÜÇÜNCÜ AHMED'DEN EŞREF ŞAH'A NÂME

الحمد لله العظيم ملكه وسلطانه والعميم بره واحسانه الناصر لاوليائه والقاهر لاعدائه الذى اضاء جميع العوالم بتباشير انوار عنايته بعد ما وقت غواستق الفتن³⁷ وازاح غيوم العموم بنشر آثار رحمة اثر ما قطب مباسم الزمن³⁸ بتسكين ما هاج و ما ج من عجاج الخطوب و لجج اللجاج وأحي³⁹ شعائر الامن قبل انه تداعى للاندراس و اعلى معالم السلم الذى مال الى الانطماس والصلوة والسلام على خير خلق الله اصلاً / و محمداً رسول اله العالمين محمد الذى بعثه الله بشيراً و نذيراً وداعياً الى الله باذنه وسراجاً منيراً فهدانا ببعثته الى منهج الايمان وثبتنا بشرعته على اشرف الاديان وعلى آله و اصحابه مصابيح الظلم و مفاتيح الحكم رضوان الله تعالى عليهم اجمعين اما بعد، اعلي حضرت سامى رتب كر دون بسطت⁴⁰ قمر طلعت عطار د فطنت خورشيد خلقت معالى منقبت برجيس منزلت كيوان رفعت در⁴¹ يكتاى افسر نامدارى غره غراى جين بختيارى علم افراز خطه سرورى رونق بخشاى سرير داورى زيب افزاى اريكة دولت زينت طراز تحت سعادت اختر شعله

vardır : «... Sene-i mezbâre Zilhiccesinin yedinci günü Raşid Mehmed Efendi'ye Mekte-i mükerreme pâyesi ihsan ve Eşref Han tarafına elçi tâyin olundu. Bin yüz kırk bir senesi Muharremü'l-haraminin 27 nci hamis günü elçi-i mumâileyhe Rumeli Beylerbeyiliği pâyesi ilhak olunub alay gösterüb me'mur olduğu mahall-i mezbâre âzîm oldu...», c. III, vrk. 286/b, Üniversite kütübhanesi, türkçe yazma, no. 1535.

³⁰ İbrahim Paşa'nın gönderdiği bu mektubların suretleri için meselâ bk. adı geçen mecmua, Revan nüshası, vrk. 62/a – 65/b.

³⁷ Revan nsh. da «الفتنة» şeklindedir. Bk. vrk. 61/a.

³⁸ Revan nsh. da «الزمنة» şeklindedir. Bk. vrk. 61/a.

³⁹ Revan nsh. da «خير» şeklindedir. Bk. vrk. 61/a.

⁴⁰ Üniversite nsh. da «بساطت» şeklindedir. Bk. vrk. 93/a.

⁴¹ Üniversite nsh. da «دره» şeklindedir. Bk. vrk. 93/a.

طرفین اولغله دأب پیشین خلقای مصادقت کیش اوزره تجدید لباس مهر و داد⁵⁴ ولایت و تمهید اساس صدق و صفا ایچون مطرز طراز قبول و تصدیق اولان عهد نامه مسالمت ختام⁵⁵ دخی جانیندن توارد و تشیید قواعد توافق و تعاهد ایتمکله تعویذ بازوی امن و امان و تمیمه کردن آسایش و اطمینان اولان عهد نامه همایون مجاملت مشحون خسروانه مزده تعیین و تصریح و تبیین و توضیح اولدینی اوزره مابینده⁵⁶ منعقد اولان صلح و صلاح مستعقب الفوز و الفلاحک «ومن اوفی بمآاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما» مدلولنجه دعایم استحکام مبانی امور و احکامن تشیید و تقویم و مراسم جل موالاتی باعث تضاعف اسباب دوستداری⁵⁷ و موجب ترادف آثار راستکاری اوله جق وجه جمیل اوزره اجرا و تمیم ایچون ایلیچیلر بعث و تسییرله رفع حجاب مبانیت و بیکانکی و فتح باب مباسطت و یکانکی قلمق لازم و لابد اولدینی اجلدن قبله اقبال شهریاران و مؤمل⁵⁸ آمال تاجداران اولان درگاه دولتمدار عظمت دستگاه و عتبه علیه شوکت شعار جهان پناه مزده روم ایلی بکربکیلیکی پایه سیله شرفیاب رفعت و شان اولان امیرالامراء الکرام کیرالکبراء الفخام ذوالقدر و الاحترام صاحب العز و الاحترام المختص بمزید عنایة الملك الاعلی راشد محمد پاشا دامت معالیه بیوک ایلیچی تعیین اولغین طرف اشرفلرندن بعث اولان بیوک ایلیچیلری آستانه سعادت نصاب عالم مآزمه و طرف همایون جلالتمقرومزدن مبعوث اولان سفیر مومی الیه جانب منیع الجوانب شاهیلرینه متوجه و روبراه اولوب بمشیه الله تعالی و عونو اشبو نامه همایون ملاطفت مضمون پادشاهانه مز ایله وصول بولدقده مابینده اساس مستحیل الاندراس اتحاد دخی و مینای رصانت⁵⁹ مساس اعتضاد⁶⁰ یقینی اوزره مانند ارم ذات العماد تشیید اولتان معاهد سخت بنیاد ولاد و داد⁶¹ «ولانتقضوا الایمان بعد توکیدها» مضمون مینفه

54 Üniversite ve M. Cevdet nsh. da «داد» kelimesi vardır. Bk. Ün. v. vrk. 93/b.

55 Üniversite nsh. da «ختامه» شکلindedir. Bk. vrk. 93/b.

56 Üniversite ve M. Cevdet nsh. larında «mabeynde» olup, Topkapı-Sarayı, Revan nsh. da ise «مبانیت» شکلindedir. Bk. vrk. 61/a.

57 Revan nsh. da bir kelime yer boğtur. Üniversite ve M. Cevdet nsh. larında bu boş yere «دوستداری» kelimesi yazılmıştır. Bk. Ün. v. vrk. 94/a.

58 Topkapı-Sarayı, Revan nsh. da «ومو» olarak yazılmıştır. Bk. vrk. 61/b.

59 Üniversite nsh. da «رضای» شکلindedir. Bk. vrk. 94/a.

60 Üniversite nsh. da «اعتضاد» Bk. vrk. 94/a.

61 Üniversite ve M. Cevdet nüshalarında «ولاد و داد» شکلindedir. Bk. Ün. v. vrk. 94/a; Topkapı-sarayı Revan nsh. da ise boş bırakılmıştır.

آثار و انقياد ايله انشاء الله تعالى الى يوم التناد كسج شداد پارجای مكانت و استداد و كامن مكامن صواب و سداد اولان آثار حسنه و اطوار مستحسنه سی راقی مراقی ترقی و ازدیاد اولوب متفرع⁰² یکجهتی دین و ملت و مترتب یکرنگی و د و خلت⁰³ اولان مودت متقومة الاصول و محبت متحتمة الحوصلک ارتفاع آثار و حشت و⁰⁴ کلفت و التماع انوار حلت و الفت ايله شهود ثمرات خیر و براکتی مستغنی اراد دلائل و بینات اولغله بو معاهده مؤبده مرصفة الارکان و معاقده⁰⁵ مخلصه مرصفة البنیانک⁰⁶ مراعات ضوابط مشروط⁰⁷ و قیود و موافات روابط رسوم و حدودی ايله استبتاع لطایف و دوستداری و استبضاع طرایف نیکوکاری بیوریلوب مومی ایه بیوک ایلچیمز مأمور اولدینی اوزره توفیه مهمات رسالت و تأدیة خدمات سفارت ایلدکنصکره شایسته رسم و راه و د و داد⁰⁸ اولان وجه مرغوب اوزره برکون مقدم جانب همایون خسروانه مزه اعاده و ارجاع بیورلق مأمولدر باقی همیشه میامن ایام شهمات و کامکاری و محاسن آثار مناعت و بختیاری روز افزون تتابع و توالی باد برب العباد⁰⁹.

Bunu ve vezir-i âzam İbrahim Paşa'nın iki mektubunu hâmilin İstanbul'dan hareket eden⁷⁰ Raşid Paşa, Profesör Cavid Baysun'un makalesinde gördüğümüz vechile, Eskişehir, Akşehir, Konya, Iğın, Antakya, Halep, Urfa, Bağdad yolunu takiben 3 Şaban 1141 (4 Mart 1729) tarihinde İsfahan'a muvasalat etmiş ve uhdesine tevcih olunan vazifeyi ifa ettikten sonra 1 Ramazan 1141 (14 Nisan 1729) da Eşref Şah'ın yanından ayrılmıştır.

⁰² Üniversite nsh. da «متشرع» şeklindedir. Bk. vrk. 94/b.

⁰³ Üniversite nsh. da «ود حلت» şeklindedir. Bk. vrk. 94/b.

⁰⁴ Burada dahi, boş bir kısım vardır. Üniversite ve M. Cevdet nsh. larında ise burası «حشت و» şeklindedir. Bk. Ün. vrk. 94/b.

⁰⁵ M. Cevdet nsh. da «ومعاهدة معاهدة» şeklindedir.

⁰⁶ Topkapı-Sarayı, Revan nsh. da «البنیانک» şeklindedir. Bk. vrk. 62/a.

⁰⁷ Üniversite nsh. da «شروط» şeklindedir. Bk. vrk. 94/b.

⁰⁸ Üniversite ve M. Cevdet nsh. larında «ود و دود» şeklindedir. vrk. 94/b.

⁰⁹ Bu nâmenin sureti için Bk. *Adı geçen mecmua*, Revan nüshası, vrk. 61/a-62/a.

⁷⁰ Raşid'in İstanbul'dan ayrıldığı tarih pek sarîh değildir. Küçük Çelebi zâde Asım Efendi, onun, Muharrem'in sekizinci Perşembe günü Üsküdar'daki sâhilhanesinden Beşiktaş'a geçip, alay gösterdikten ve nâme-i hümayunu aldıktan sonra tekrar Üsküdar'a döndüğünü ve «Çatırlarına alay ile varub on beş gün dahi bi hasebi'l-iktizâ bekayây-ı devazım ve mühimmatı âmâ le ve müheyyâ edince meks ü karar etdikden sonra mâli

Raşid'in, İsfahan'da kaldığı müddetçe ne şekilde muamele gördüğü, sefaretini nasıl icra ettiği hakkında bahis mevzuu *mecmuada* tafsilât olmamakla beraber, bu hususa dâir vekayi'nâmelerimizde dahi bir kayda teşadüf edemedik. Yalnız, İsfahan'dan dönen ve Zilhicce 1141 (Haziran 1729) tarihinden önce İstanbul'a varmış bulunan Raşid Paşa'nın, götürdüğü mektublara cevab olmak üzere, Eşref Şah'dan Padişah'a ve vezir-i âzam İbrahim Paşa'ya, Eşref'in itimadü'd-devlesinden, Vezir-i âzam'a yazılmış mektublar getirdiğini görüyoruz.

Bunlardan birincisinin tercümesi aynen şöyledir ⁷¹:

EŞREF ŞAH'DAN ÜÇÜNCÜ SULTAN AHMED'E CEVAB

حمد حضرت پروردگارک در ⁷² نثاری شاهوآر و نعت احمد مختارک مرصع کاری
جواهر آبدارندن صکره اعلیحضرت فلک رقعت خورشید رایت دارا درایت
فریدون حشمت کیوان غلام جمشید احتشام ثریا مقام زینت افزای اریکه
سلطنت و کامرانی و تکیه فرمای سریر خلافت و کشورستانی برازنده اورنگ
شاهنشاهی طرازنده افسر خورشید کلاهی ⁷³

شهنشاه دوران خدیو زمان

که چرخست در قبضه اش چون کان

ز عدلش بنوعی جهان آرمید

که در خواب آشتکی کس ندید

mezhürun on dördüncü günü mahmîgâhından kalkub Revan ve Bağdad yolandan âzim-i taht-gâh ı diyâr-ı İran olda» diyor (Tarih, s. 590) Halbuki yukarıdaki ifadeye göre, Raşid'in Muharrem'in 14 ünde değil, 23 ünde hareket etmesi icâb ediyor. Nitekim, Başvekâlet Arşivi, İbnü'l-Emin, hariciye tasnifinin 856 numarasında mevcut bulunan bir vesikadan, 14 Muharrem 1141 tarihinde, henüz, Râşid Mehmed Paşa maiyetine tâyin olunan Dergâh-i âlî çavuşlarına mevâcibleri verilmek üzere ferman buyurulduğunu öğreniyoruz. Diğer taraftan Şeyhî Efendi, Raşid'in Muharrem'in 27 nci Perşembe günü alay gösterip İsfahan cânibine hareket etmiş olduğunu kaydediyor. Bk. *Vekayi'ül-fü-dala* c. III, 286/b, Üniversite ktb. trk. yaz. No. 1535.

⁷¹ Bu mektubun aslının sureti, *adı geçen mecmua'nın*. Revan nüshesi, 68/a—65/b varakları arasındadır.

⁷² Üniversite nsh. da «در نثاری لال شاهوآر» şeklindedir. Bk. vrk. 104/a.

⁷³ Üniversite nsh. da burada bir de nazm kelimesi vardır. vrk. 104/b.

زتمکین و از هیبتش روزکین
نخبند زجا چون بلرزد زمین
گذارد اگر بر سر سایه پای
نخباندش مهر تابان زجای
زدستش نشانست⁷⁴ ابر بهار
که آتش فشانست و گوهر نثار
دیدست گیتی چنین شهریار
بود کوه حلم و جهان وقار
فتد سایه اش در آب روان
نیارد گذر کردن از نقل آن
فرستاده فغفور ازین عزوشان
سر کاسه چیش ارمغان
سرش را قدح ساختی شهریار
نبودی اگر کاسه اش مویدار
بمهدش که گیتی پراز رنگ و بوست
دل خلق چون غنچه خندان ازوست
جانست از کارها سر حساب
که داند درون کهر وزن آب
بچشمش بدان سان نهان آشکار
که در سنگ داند شمار شرار
زامواج دریا شود سر حساب
ز نقشی که خواهد فلک زد در آب
نظر نادران روی کپوش کرد
ز آینه طوطی فراموش کرد

هو جمع الخلافه والامامة و مطلع الشرف المظالم بالغمامة و مشرق انوار السلطنة

⁷⁴ Üniversite nsh. da «و» yoktur. vrk. 104/b.

العمانية ومعدن اسرار الخلافة الخاقانية مترع العدل ومشروع البذل ومسقى الجود والكرم وملتقى شرفى خدمة طيبة والحرم مالك ملوك العرب والعجم اسوة سلاطين الانام والامم حامى حى الاسلام ماهد مهادا لانام صفوة الله التى خلع عليها خلع التشريف وخيرته التى ملكها اعنة التصريف ونخبته التى جمع من شريف النسب بين التليد⁷⁶ والطريف و خلاصته التى مد عليها من كريم النسب ومد يد ظلها الوريف كهف المشرقين سلطان البرين خاقان البحرين ثانى اسكندر ذى القرنين السلطان بن السلطان بن السلطان الخاقان بن الخاقان بن الخاقان سلطان احمد خان خلد الله ملكه وسلطانه وافاض على العالمين بره واحسانه باركاه سپهر دستكاهنه كهر افشانلقدن بسيط جهان بوقلمون وبساط چرخ نيلكونى پمانه كردون كجى كه لآلىء متلالىء⁷⁸ بيشمار ثوابت وسيار ايله مشخوندر تبليغ دعائى بيحد و شائى لايحصى ولا يعد جواهر پيالغيله مزين و مجلى ايدوب چهره كشائى صور حسناى مدعا اولور كه نامه ملاطفت ختامه شاهانه ومراسله مؤالف⁷⁷ علامه مشفقانه وارمغان مصادقت نشان خسروانه كه ساحه جلال وافق اقبالدن خورشيد بيروال كجى طالع ولامع اولمشيدى صبح صادق و صفا كجى مشرق تماندن طلوع ايلدى بر كتابدر كه فرائديه صدور محافل و محاضر متحلى وفواندى بطون صحايف و دفاتر دم باقيدر تاج مرصعدن مفارق منشآت متزين و وشاح مامعدن ترائب مكتوبات⁷⁸ متوشح جوامع شئون تكلم و خطابى جامع وهر بابدن سلك حكم وادابده منخرط اولان حالائى جامعدر «منه ايات محكمات هن ام الكتاب»

ففى كل سطر منه روض من المنى وفى كل حرف منه عقد من الدر
و سفير روشن ضمير صداقت مصير فصيح التقرير اعظم اعظم السفراء مجدأ ورتبة
واكرم افاحم العطاء شانا ورفعة صاحب المنزلة العظمى والمرتبة الكبرى
المتحلى بجواهر الاداب المستحسنة و المزين بزواهر الاخلاق الحسنة راشد
محمد پاشا بكيربكي والا مقام كثير الاحترام روم ايلي وايلچي عظيم الشأن
منيع المكان سده سنيه وعتبه عليه سلطانيه وساطتيه ورود ايدوب منتظران

76 Topkapı Sarayı, Revan nsh. da «بين التاد» şeklindedir. Bk. vrk. 68/a.

78 Üniversite nsh. da «متالىء» şeklindedir. Bk. vrk. 105/a.

77 Üniversite nsh. da «مؤالفه» şeklindedir. vrk. 105/a.

78 Üniversite nsh. da «مكتوبات» şeklindedir. Bk. vrk. 105/a.

شاهراه ود و ولانك روشنى بخش دیده امانی و آمالی اولدی بو سرابستان جنت نشانك بهشتی صفتان مضامین ملاطفت قرین⁷⁹ لباس عبقری الفاظ و عبارات. دلنشیننده جاومه و غارتکر هوش جان جان اولان خلی وحلل «کامن الیاقوت والمرجان» ایله اراسته اولوب و تلمیحات ملیحه و اشارات فصیحه ایله انظار موالات⁸⁰ و مضافات همکیشلک و خیر اندیشلکه مراعات زبان عقیدت بنیانه حلاوت آموز شکر شکر «الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن ان ربنا لغفور شکور» اولدی بوهمای همایون فال اقبالک فجاوی و مطاویسی مقیمان سده جلال و معتمدان بارکاه اجلالک موضع انشراح بال و فراغ حالی اولدیغندن ناشی لاجرم دوحه برومند الیتامک غنچه مرامی کل کل آچلمغه اغاز ایله بهجت اوزرینه بهجت آردی⁸¹ اغصان سنگین بار ازهار و اثمار کبی سرتعظیم و تسلیمی شکر منعم و دود و فیاض ریاض جود ایله فرو نهاده ایلدی. منشیان دربار کیتی مدارک متقار طوطی خامه سی مرایای صفایح صحایفه شکر افشانلق ایلدیکی کبی ناظران مناظر عرفان و متبصران مظاهر ایقانه روشندرکه «الفلاحة بالفلاحة مصحوبة والبركة على اهلها مصوبة» مضمون صدق مشحونی اوزره رعایای⁸² نامرادک بقایای دوحه مراد و ابقای خوشه امیدى سلاطین زمان و خواقین دورانک دست زافت وظل حمایتلری بهار پیرالغندن غیریله مشعر ثمر مدعا اولق ممکن دکلدردو بو معنی اهم و فائده اتمک رعایتی خسروان زمانک ذمت همت ملوکانه سنه واجب اولان اموردندر لاجرم سفیر دلپذیر مشارالیهک ورود مسعودندن مقدم بو مصادقت کیش خیراندیش طرفندن دخی ایالت و شوکت و اقبال پناه عظمت و حشمت و اجلال و دستکاه امیرالامراء الکرام کیرالکبراء الفخام برکزیده دربار خلافت مدارشاهی آرمیده بساط بانسباط عزت و آکاهی عالیجاه معلى جایگاه الکاء فارسک بکلریکی عظیم الشان منبع مکان درگاه سپهر اشتباه عتبه علیا و سده آسمان اعتلا ایراچیلکی خدمت عظمی و منزلت قصواسیله سرافراز و ممتاز اولدی ان شاءالله الملك المتعال سفیر مشارالیه حجابیلله ارسال اولانک نامه مخالصة اشتمال تبلیغندن صکره رجاء واثق بودرکه چونکه اصداق لآلیء شاهوار و کوهراهی آبدارک کنازه.

⁷⁹ Üniversite nsh. da «قرین» şeklindedir. Bk. vrk. 105/b.

⁸⁰ Üniversite nsh. da «اظهار مواساة» şeklindedir. Bk. vrk. 105/b.

⁸¹ Üniversite nsh. da «آردی» şeklindedir. Bk. vrk. 106/a.

⁸² Üniversite nsh. da «رعایا» şeklindedir. Bk. vrk. 106/a.

کلسدن بحر زخاره موجخیز احسان بی شمار اولقده بر عار یوقدر عالیجاه بکلمه بکلمه
عظمت دستکاهک رخصت انصرافی وقتنده ذاقه موالاتی شهد جواب مراسلات
مخالصت آیادن که «لافاکمه اطیب من مفاکمه الخلان ولا نسیم ارواح من مناسمه
الاخوان» مصداقی منزلهسنه نازلدر شیرنیکام [ایلیه لر] و بو صوب صواب انجامه
مراجعت ایله مجددا مباتیء اتفاق و اساس خلت و وفاقه الی یوم الميثاق اشتداد
و استحکام وره لر ان شاء الله الملك العزيز⁸³

Eşref Şah'dan ve bunun itimadü'd-devlesinden, İbrahim Paşa'ya gelmiş olan mektublarda dahi, yine aynı meâldé, iki taraf arasındaki dostluktan gayet sitayişkârane bir tarzda bahs olunuyordu⁸⁴.

Bu suretle Raşid Paşa, Eşref Şah nezdindeki büyük elçilik vazifesini hakkiyle yapmış, artık iki taraf resmî ve nizamî tam bir anlaşmaya varmış bulunuyordu. Yalnız, bizim sefaret hey'etimizin ziyaretine karşılık Raşid Paşa'nın avdetinden bir iki ay sonra, Eşref'in göndermiş olduğu sefaret hey'eti de iade-i ziyarette bulundu. Fars eyaleti hâkimi Namdâr Muhammed Han'ın riyaseti altında, 25 Zilhicce 1141 tarihinde İstanbul'a gelen ve büyük bir ihtişam ile karşılanan bu hey'et, Eşref Şah'dan Üçüncü Sultan Ahmed'e, vezir-i âzam İbrahim Paşa'ya ve Şah'ın itimadü'd-devlesinden yine İbrahim Paşa'ya mektuplar getirmiş, avdetde dahi bu mektupların cevapları ile birlikte İsfahan'a hareket etmişti⁸⁵.

⁸³ Bk. *Cevabnâme-i Eşref Han*, Revan kütüphanesi, No. 1941, vrk. 68/a—69/a.

⁸⁴ Bk. *Adı geçen mecmua*, aynı yer, varak 69/a—70/a.

⁸⁵ Namdâr Muhammed Han'ın getirdiği ve götürdüğü mektupların suretleri ile bunların tercümeleri için bk. *Adı geçen mecmua*, varak 70/a—88/b; Namdâr Muhammed Han'ı karşılamak üzere İstanbul'da yapılan hazırlık ve saraydaki teşrifat ile bu elçiye tahsis olunan tayinat hakkında, ayrıca bk. Küçük Çelebi-zâde Âsım, *Tarih*, s. 616—621, Başvekâlet arşivi, İbnü'l-Emin Hariciye ksm. No. 868, 944, 974, 1049, 1260, 1437.